

11. Мейер Д. И. Русское гражданское право / Д. И. Мейер. – 3-е изд., испр. – М. : Статут ; Консультант Плюс, 2003. – 829 с.
12. Шерстобитов А. Е. Гражданско-правовой договор как средство охраны прав граждан потребителей / А. Е. Шерстобитов // Вестник МГУ. Серия 11. Право. – 1991. – № 6. – С. 15–22.
13. Суханов Е. А. Договор на обслуживание граждан / Е. А. Суханов, А. Е. Шерстобитов // Вестник МГУ. Серия 11. Право. – 1984. – № 4. – С. 21–27.
14. Цивільний кодекс України. – Х. : Одиссей, 2011. – 352 с.
15. Про захист прав споживачів : закон України від 12 трав. 1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
16. Про житлово-комунальні послуги : закон України від 24 черв. 2004 р. № 1875-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 514.
17. Требушенко Т. А. Уголовно-правовая защита прав потребителей в современных условиях / Т. А. Требушенко // Закон и право. – 2010. – № 1. – С. 77–79.

Надійшла до редколегії 18.06.2011

КОРШАКОВА О. Н. ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНЫЕ УСЛУГИ В ГРАЖДАНСКОМ ОБОРОТЕ УКРАИНЫ

Осуществлен исторический обзор развития учений об услугах в гражданском праве, рассмотрены подходы ученых на сущность жилищно-коммунальных услуг и их место в гражданском обороте. Проанализировано положение участников жилищно-коммунальных услуг, их права и обязанности, защита прав потребителей таких услуг.

KORSHAKOVA O. UTILITY SERVICES IN THE CIVIL CIRCULATION OF UKRAINE

An historical review of studies on services in civil law, considered the approaches of scientists on the nature of utility services and their place in civil circulation is made. The state of participants of housing services, their rights and responsibilities, protection of consumers of such services are analyzed.

УДК 347.155(477)

Ю. М. ПУСТОВА,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ» ТА «КОМПЕТЕНЦІЯ» НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Визначено та проаналізовано поняття цивільної правоздатності, яка в юридичних осіб органів внутрішніх справ України має спеціальний характер. Розкрито поняття компетенції органів внутрішніх справ та надано їй характеристику в цивільно-правових відносинах. Проведено порівняння даних понять та визначено їх співвідношення при участі юридичних осіб органів внутрішніх справ України у цивільно-правових зобов'язаннях.

У зв'язку зі становленням ринкової економіки в Україні розширюється участь юридичних осіб публічного права в цивільно-правових відносинах, і відповідно неминучо є і участь структурних підрозділів органів внутрішніх справ України (далі – ОВС України) у цивільно-правових відносинах. Слід зазначити, що Цивільний кодекс (далі – ЦК) України не регулює порядку їх участі в цивільних правовідносинах, відсилаючи до інших нормативно-правових актів. Наслідком цього є те, що сьогодні питання цивільно-правового статусу юридичних осіб публічного права недостатньо розкриті в цивільному законодавстві або вре-

гульовані суперечливо. Зокрема, йдеться про порядок участі юридичних осіб публічного права, в тому числі юридичних осіб ОВС України у цивільних відносинах, їх організаційно-правову форму, механізм цивільно-правової відповідальності, специфіку участі у цивільно-правових зобов'язаннях. **Актуальність** статті полягає в наявності дискусійних теоретичних положень та недостатності окремих правових норм, що визначають поняття спеціальної правоздатності та компетенції і регулюють участь юридичних осіб ОВС України в договірних зобов'язаннях. Дослідженням даних питань займалися як вітчизняні правознавці

(О. А. Пушкін, Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова, В. І. Борисова), так і зарубіжні (С. М. Братусь, М. С. Малейн, А. В. Венедіктов, К. А. Флейшиц, С. С. Алексеев тощо).

В системі органів державної влади особливе місце посідають правоохоронні органи, зокрема органи внутрішніх справ України. Будучи органами державної влади та виконуючи покладені на них державою завдання, вони беруть участь у різноманітних суспільних відносинах як представники влади та при цьому можуть бути учасниками цивільно-правових відносин. Можливість участі ОВС України у цивільних правовідносинах, в тому числі у цивільно-правових зобов'язаннях, вимагає наявності в них статусу юридичної особи. Для юридичних осіб ОВС України можливість бути учасником цивільно-правових відносин є результатом наділення їх цивільною правоздатністю та цивільною дієздатністю.

Правоздатність – це здатність особи мати цивільні права та обов'язки. Правоздатність є передумовою участі юридичної особи у правовідносинах взагалі та у договірних зобов'язаннях зокрема, вона визначає межі цивільно-правових можливостей юридичної особи.

У теорії права прийнято розрізняти два види правоздатності: загальну та галузеву. Загальну правоздатність розуміють як можливість особи брати участь у правовідносинах. Галузева правоздатність – це здатність особи бути суб'єктом правовідносин тієї чи іншої галузі права. Розвиваючи думку про загальну та галузеву правосуб'єктність, виділяють і спеціальну – здатність особи бути учасником визначеного кола правовідносин у межах будь-якої галузі права [1, с. 60]. Спеціальна правоздатність характерна для некомерційних організацій.

У ЦК України загальне визначення цивільної правоздатності відсутнє, однак містяться окремі визначення правоздатності фізичних (ст. 25 ЦК України) і юридичних (ст. 68 ЦК України) осіб, що є фактично тотожними.

Згідно зі ст. 91 ЦК України юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

До прийняття нового ЦК України у 2003 р. правоздатність залежала від суб'єкта, який був учасником цивільно-правових відносин, і відповідно до цього поділялась на: а) правоздатність громадян; б) правоздатність держави; в) правоздатність юридичних осіб. У межах кожного з даних видів виділяли також загальну, універсальну та спеціальну правоздатність.

Проте новий ЦК України пішов іншим шляхом, закріпивши за юридичними особами універсальну правоздатність, що «є відображенням сучасної тенденції розвитку концепції цивільного права України як права приватного» [2, с. 149]. Згідно з положеннями науки цивільного права та ЦК України даний принцип універсальності відповідає лише юридичним особам приватного права. Що ж до юридичних осіб публічного права, якими є відповідні структурні підрозділи ОВС України, то вони наділені спеціальною правоздатністю.

Під спеціальною правоздатністю розуміють здатність юридичної особи володіти лише такими цивільними правами і нести лише ті цивільні обов'язки, які передбачені установчими документами та відповідають цілям створення таких юридичних осіб. Універсальна правоздатність у даному випадку має виключний характер і стосується лише комерційних, недержавних юридичних осіб.

Спеціальний характер правоздатності ОВС України прямо залежить від їх безпосередньої діяльності. Це пов'язано з тим, що оскільки ОВС наділені цивільною правоздатністю, вони реалізують ті цивільні права та обов'язки, які необхідні для виконання завдань, передбачених державою-засновником (забезпечення державної безпеки, захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, природного середовища, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань відповідно до ч. 3 ст. 17 Конституції України, ст. 1 Закону України «Про міліцію» [3]). ОВС України створені не для участі в цивільно-правових відносинах. Така участь є допоміжною та дещо вимушеною. Необхідно зауважити, що наділення ОВС України спеціальною правоздатністю залежить насамперед від бюджетного фінансування. Виступаючи стороною в договірному зобов'язанні, юридичні особи ОВС чітко діють відповідно до затвердженого кошторису, інакше укладення такого договору може бути визнано недійсним. Як наслідок, ОВС України у цивільному обороті отримують право вчиняти не будь-які дії, а лише ті, які спрямовані на покращення функціонування їх основної діяльності та на які передбачені кошти у відповідних кошторисах.

Характеризуючи ОВС України як юридичних осіб, недостатньо використовувати поняття правоздатності, оскільки дані органи є носіями особливого правового статусу, у зв'язку з чим багато вчених вказують на наявність у вказаних органів *компетенції*.

Відповідно до ст. 170 ЦК України органи державної влади, в тому числі й ОВС України,

уповноважені здійснювати цивільні права та обов'язки в межах своєї компетенції, встановленої законом. Тому виникає закономірне питання, як співвідносяться поняття «цивільна правоздатність» та «компетенція» юридичних осіб ОВС України як учасників цивільно-правових відносин.

На нашу думку, практичне значення питання про співвідношення цивільної правоздатності та компетенції полягає в тому, що реалізація цивільної правоздатності та дієздатності можлива лише в межах компетенції ОВС України, з виходом за які дії юридичних осіб ОВС вважатимуться вчиненими з перевищенням повноважень відповідних посадових осіб та не матимуть юридичної сили; укладені правочини вважатимуться недійсними.

Поняття «компетенція» виникло в науці адміністративного права. Так, у юридичній літературі зазначається, що під компетенцією слід розуміти «загальну можливість державних органів здійснювати владні дії» [4, с. 138], «сукупність прав та обов'язків, які стосуються владно-організаційної діяльності органів державного управління» [5, с. 55]; «одну із форм прояву адміністративної правоздатності в тій її частині, яка опосередковує функції управління та пов'язана з повноваженнями посадових осіб у цій галузі» [6, с. 186].

Компетенція – це сукупність конкретних прав і обов'язків, якими орган володіє безпосередньо в силу закону. Здатність набувати інші права та обов'язки, на додаток до тих, що становлять його компетенцію і визначені безпосередньо законом, є правоздатністю [7, с. 207].

Цивільна правоздатність за своєю сутністю пов'язується з правами, а не обов'язками, оскільки в цивільних відносинах використовується диспозитивний метод правового регулювання. Навпаки, загальна спрямованість компетенції полягає у примушенні суб'єкта діяти належним чином [8, с. 59]. Компетенція, на відміну від цивільної правоздатності, – поняття більш конкретне та реальне. Компетенція закріплюється за органами державної влади в нормативно-правовому акті як сукупність уже визначених прав та обов'язків для виконання органами влади своїх повноважень.

Компетенція ОВС України становить сукупність тих завдань, для безпосереднього вирішення яких дані органи були створені державою. Компетенція – не право, а прямиий обов'язок, що виконується негайно, без обговорення. Дійсно, якщо звернутись до Закону України «Про міліцію», то у ст. 2 визначено основні завдання, покладені на міліцію, а у другому розді-

лі даного закону визначено обов'язки та права, необхідні для виконання вищезгаданих завдань. Потрібно відмітити, що обов'язки мають перевагу над правами, що зовсім недоречно і неприпустимо для цивільно-правових відносин.

Визнаючи тісний взаємозв'язок правоздатності ОВС України та їхньої компетенції, ми вважаємо, що все ж таки не можна розглядати компетенцію як правоздатність та ставити знак рівності між цими поняттями. Компетенція – це конкретно визначені права та обов'язки, володіння якими не залежить від волевиявлення структурних підрозділів ОВС України в силу того, що вони нормативно закріплені та потребують безпосереднього виконання. Правоздатність – це перш за все можливість володіти правами та обов'язками на власний розсуд, звичайно, в межах закону, не порушуючи прав інших осіб. Тому компетенція – це сукупність наявних, реально існуючих нормативно-закріплених прав та обов'язків, необхідних ОВС України для виконання владних повноважень, інакше «застосування таких понять, як перевищення влади, бездіяльність влади, було б сильно затруднено» [9, с. 282].

Участь структурних підрозділів ОВС України в цивільно-правових, в тому числі і в зобов'язальних відносинах, неможлива без наділення їх правами та обов'язками юридичної особи, тобто цивільної правоздатністю. Необхідно відмітити, що здійснення цивільної правоздатності обмежено рамками компетенції структурного підрозділу ОВС, визнаного юридичною особою. Тобто цивільна правоздатність ОВС України – це наявність таких цивільних прав та обов'язків, які не суперечать, а навпаки, допомагають виконувати завдання ОВС як органу державної влади.

Так, наприклад, Міністерство внутрішніх справ України організовує та координує діяльність органів внутрішніх справ щодо забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки і виконує інші завдання (Положення про Міністерство внутрішніх справ України [10]), крім того, здійснюючи на договірних засадах охорону майна незалежно від форми власності. Експертна служба МВС України у межах своєї компетенції надає платні послуги, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України (Положення про експертну службу МВС [11]). Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження платних послуг, які можуть надаватися органами та підрозділами МВС» [12]

також наводить перелік платних послуг. Надання деяких із них має цивільно-правовий характер та входить до компетенції начальника відповідного підрозділу ОВС.

Наділяючи структурні підрозділи ОВС України цивільною правоздатністю, держава гарантує, що цивільна правоздатність здійснюватиметься в межах компетенції даного органу, тобто відповідні органи державного управління контролюють їх діяльність.

Таким чином, ОВС України як суб'єкти публічного права (орган державної влади) набувають цивільних прав та обов'язків у межах

встановленої законом компетенції; як юридичні особи публічного права беруть участь у цивільно-правових відносинах на основі спеціальної правоздатності.

На сьогодні юридичні особи ОВС України дедалі частіше поряд зі своєю основною діяльністю беруть участь у цивільно-правових відносинах. Тому з'ясування питання щодо співвідношення понять цивільної правоздатності та компетенції є не менш важливим та актуальним і потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаної літератури

1. Малєин Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малєин. – М. : Юрид. лит., 1981. – 203 с.
2. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. – К. : Істина, 2003. – 761 с.
3. Про міліцію [Електронний ресурс] : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=565-12>.
4. Алексеев С. С. Общая теория социалистического права. Введение. Сущность социалистического права : курс лекцій : учеб. пособие / Алексеев С. С. ; ред.: Красавчиков О. А. – Свердловск : Среднеурал. кн. изд-во, 1963. – 265 с.
5. Лазарев Б. Н. Компетенция органов управления / Б. Н. Лазарев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 280 с.
6. Якушев В. С. Юридическая личность государственного производственного предприятия / Якушев В. С. ; науч. ред.: Кирилова М. Я. – Свердловск : Среднеурал. кн. изд-во, 1973. – 240 с.
7. Мамутов В. К. Совершенствование правового регулирования хозяйственной деятельности (методология, направления) / В. К. Мамутов. – Киев : Наук. думка, 1982. – 238 с.
8. Крупчан О. Компетенція центральних органів виконавчої влади / О. Крупчан // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 2. – С. 56–61.
9. Флейшиц Е. А. Соотношение правоспособности и субъективных прав / Е. А. Флейшиц // Вопросы общей теории советского права. – М. : Госюриздат, 1960. – 319 с.
10. Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : затв. Указом Президента України від 6 квіт. 2011 р. № 383/2011. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=383%2F2011>.
11. Положення про експертну службу Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2000 р. № 988. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=988-2000-%EF>.
12. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися органами та підрозділами Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 4 черв. 2007 р. № 795. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=795-2007-%EF>.

Надійшла до редколегії 15.08.2011

ПУСТОВАЯ Ю. Н. СООТНОШЕНИЯ ПОНЯТИЙ «ГРАЖДАНСКАЯ ПРАВОСПОСОБНОСТЬ» И «КОМПЕТЕНЦИЯ» НА ПРИМЕРЕ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ

Определено и проанализировано понятие гражданской правоспособности, которая у юридических лиц органов внутренних дел Украины носит специальный характер. Раскрыто понятие компетенции органов внутренних дел и дана ее характеристика в гражданско-правовых отношениях. Проведено сравнение данных понятий и определено их соотношение при участии юридических лиц органов внутренних дел Украины в гражданско-правовых обязательствах.

PUSTOVA Y. THE CORRELATION OF THE CONCEPTS «CIVIL LEGAL CAPACITY» AND «COMPETENCE» ON THE EXAMPLE OF INTERNAL AFFAIRS AGENCIES OF UKRAINE

the concepts of civil legal capacity that for the legal entities of internal affairs agencies of Ukraine has the special character is analyzed. The concept of competence of internal affairs agencies of Ukraine is exposed and its description in civil legal relations is given. Comparison of these concepts is conducted and their correlation at participating of legal entities of internal affairs agencies of Ukraine in civil legal obligations is defined.